

8930.
I. 3762.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

43702

Abinõud kolera vastu mõistlemiseks.

Kokku seadnud Peterburi arst N. J. Grigorjew.
(Beneleelsti ümberpantud).

EESTI ÜLIPLASTE
SELTS
TARTUS.

Gesfõna.

Kord oli aeg, — ja see ei olnud mitte väga ammu, waid praeguse aastajaja esimesel poolel, millal kolera oma hirmsat häwituse tööd tegi, ja juba paljas mõte kolera tulemise ja laialilagunemise üle sünnitas rahwa seas suurt hirmu. Kolera-surm ei annud armu ei rikastele ega maestele, ei tähtsatele ametnikkudele ega mustatõvmeestele, ja paljudes linnades ja külates nõudis tema õige lühikese aeaga suure hulga täiskaswanud inimesi endale ohwriks. Aga see aeg on möödas, praegusel aeal ei sünnita kolera enam niisugust hirmu, kui enne. Igal uuel tõbe ilmumise korral jäi kolera wõim nõrgemaks; peale selle saadi ka teada, milles tema jõud ja külgehahtamine seisab, misjugal teel ta laiali laguneb, ja pealegi on ka õigemaid abinõusid tema vastu mõistlemiseks leitud. Katsete läbi on kindlaks tehtud, et kui kolera tulemisele ettewalmistatakse, siis mõib alati tema laialilagunemise wõimu ei mitte ükspäinis nõrgendada, waid ka haiguse esimeste awalduste järele ütsiku inimese juures kogunigi ära keelata, aga mõnikord, kui koht selleks sündlik, teda sugugi ilmuda lasta. Selge näituse annab selleks 1831 a., kui Wene Keiserlik Majakond, 10 tuhat inimest, Zarstojse-Seloosse ja Peterhosi kindlalt paigale jäi ja läbi käimise ümberkaudse kohtadega, kus kolera möllas, ära keelas; ja nendest 10 tuhandest inimesest ei jäenud üksgi kolerasse. Kolera laialelagunemine — Prantsusemaal 1884 a., ja Hispanias 1890 a. näitab ka, et ruttu ja korralikult saadud abinõude läbi haigusele kohe pärast ilmumist piir pandi, nii et tema rajalt riigi fiske ei peajenudgi minema. Sellepärast pole ka meil selle ähwardawa hädaohu eest tarwis kohtuda, waid koleraale süidiste terwisehoidmise abinõudega vastu astuda, aga misjugused need abinõud on seda näeme meie alamal.

Ajaloolik waade kolera laialilagunemise üle.

Õdige efitte ilmus kolera Indias, mis ka tema sünnipaigaks arwatakse; aga mill aeal ta seal elusse tõusis — ei ole teada. Esimene kirjeldus selle kardetawa haiguse üle läib 1768—1771 aastate kohta, millal kolera Ges-Indias Pondichery (loe: Pondisheeri) linnas hirmsaste möllas. 1817 aastal hakkas see haigus Europas laiali lagunema; 1823 aastal tungis ta Bentorani ja Baku taudu Wenemaal ja ilmus selleajama aasta Septembri kuus Astrahani linnas. 1826 aastal hakkas kolera uueste Ahiwas ja Turkestanis Wenemaa poole nihkuma ja Augusti

kuus 1829 a. ilmus ta juba Drenburgis, ning Juuni kuus 1830 a. Astrahanis. Jtta lääne poole tungides, tuli ta Septembri kuus 1830 a. Moskvasse ja Aprillil kuus 1831 a. Warshawis; sellejama aasta Septembri kuus ilmus ta kange jõuga Berliinis, Oktobril Hamburgis, Märtsil 1832 a. Pariisis; Pariisist läks ta Inglise maale ja wiimaks ta Amerikasse. 1832 a. tuli kolera Kroonlinna (Kronstadt) kaudu uueste Wenemaale ja peaaegu kõikidesse kubermangudesse laiali lagunedes, lõppes ta alles 1838 a. 1847—1849 aastani pidi Wenemaa jälle uue kolera-tõbe all kannatama. 1852 a. lagunes kolera Musta- ja Kaspia merede kallastel laiale, käis ta Moskvas ja Peterburis külaliseks ning tungis läbi Poolamaa: Saks-, Prantsuse- ja Inglise maale, ja lõppes wiimases 1855 aastal. Aastad 1860 ja 1865 olivad Wenemaa kohta õnnetumad; nende mõlemate aastate sees tegi kolera mitmetes gubernangudes küllalt suuri häwituse töõsib. Ta ilmus ta wõeral maadel, kus teda ajuti kunni 1874 aastani leida oli. Wenemaal kordasiwad need haiguse hood uueste 1870, 1871 ja 1873 aastate sees. Wiimajed katskorda möllas kolera ainult lääne Europas, nimelt 1883—84 ja 1889—90 aastate sees. Tänamu, see on 1892. a. tuli kolera Wenemaale Persiaft, kus ta 2—3 aastat, kord wõimu wõttes, kord raugenedes, laiale lagunes. Ja ettewaatustest, mis Wene-Persia piiril olivad ette wõetud, hoolimata, tungis kolera üle piiri Wenemaale — aga, tänu üleüldistele abinõudele, tema on oma algusolekut palju muutnud, niidsel aal on ta juba oma kurja tapmisejõu kantanud ja laguneb ainult weel pikkamisi laiale. Kui kolera praegusel aal kufagil linnas ilmub, nõuab tema — endiste haiguste-wõimudega wõrreldes — wäga wähesel arwul ohwrisib. Wõib loota, et kolera edaspidi, kui tal piaksigi korda minema möõda Wenemaad laiali laguneda, ometi oma endist kurja wõimu ei saa näidata.

Haiguse põhjus.

Arsti-teadus on kindlaste selgets teinud, et kolera kunagi iseenejst ei hakka. Ühesgi linnas ja külas ei wõi kolera muibu ilmuda, kui ta misgil teel sinna ei ole toodud sealt paigast, kus kolera juba ennemalt oli. Kooleratõbi ei hakka mitte teiste külgehakkawate haiguste wiisi üle inimese küljest teise külge, ega lähe ilma wahendikuta haige küljest tervele külge, kes haige ümber talitawad, ehk haigeaga muul teel kokku puutuwad, nagu näituseks teised haigused: rõuged, kurguhaigus, soetatõbi ja n. e. Aga selle wastu saab kolera-tõbi kergeste nullas, wees, mudas ja teistes asjades alahoitud, kust tema siis mitmel wiisil inimese soolitatesse teed leiab. Ükskord wõiwad kolerasse haigeks jääda inimesed, kelledel mingit kokkupuutumist kolera-haigega ei olnud, näituseks, kes aga wett, milles tõbe ollused sees olivad, jõiwad; aga teinekord jääb ta see inimene, kes kolera-haige juures wiibib, terweks, kui tema tarwilisi ettewaatuje eestirjasi tähele paneb. Kuid siisgi piab seda tähelepanema, et kolera tõbi, mis üle juures kergeste möõda läheb, wõib teise juures raste haiguse sünnitada, mis siis ta näitab, nagu oleks haigus raste

haige käest saadud. (Kolera haiguse aeg, kusagil maal, on ka lihtne tõhutada koleraaga ühenduses). Sellepärast piab ka igal kolera ilmumise korral tarvilisi ettevaatusi eeskirjasid hooliga tähelepanema.

Kõige enam kolera gifti (tõbe idusid) on kolera-haige väljajäetetes. Saksamaa õpetlane Robert Koch leidis uurimise teel, et kolera-tõbe põhjusteks weikene elav loomake — batfillus on, keda ainult juurekõrgega klaasi (mikroskoop) abil näha võib; oma kuju poolest on batfillus tõvera ühtlase kumma moodi (.), mis järgi teda ka „Kochi kolera kummat“ nimetatakse. Batfillus sigineb kõige paremine niiske ja sooja olluste sees, kus soojus 30—40° C. järgi on; ärakuivamise juures ja hapu olluste sees hävineb ta ära; kui piisikene batfillus on ja kui suur nende hulk inimese sees võib olla, võib juba sellest näha, et ühe kolera-haige ainsamal korral välja heidetud roojuse kogus neid miljardide (tuhandete miljone 1000,000,000) kaupa leida on; ka on neid hulgi kolera-haige õrke seest leida. Kui roojus ja õrke kolera batfillustega, maa ehk mingi muu asja peale, kus nemad niisked saavad hoitud, langewad, siis rohkenewad nemad seal ja jaawad tõbe hallitaks. Seepärast on tõbe laiali lautamise juures peategelased väljastäima ehk tõrwalised kohad, pesumee augud, paigad — kuhu kolera-haige väljajäetised langewad, — iseäranis weel, kui neile kohtadele õhk ligi peaseb, neid puhastamata peetakse ja hooliga külgehakkawaid olluseid ära ei hutata. Kõrwalistest kohtadest ja üldiselt maapinnal olewast määrgusest immittewad batfillused wedelikuga seltsis maa sisse ja sealt maa aluse weega hallitatakse ja kaewudesse ja niivõõi saab weel tõbe laiali lautajaks. Ja tõeste, kõige suurem tõbe laiali lautaja on weel.

Kolera-haige õrke ja roojuse küljest võiwad ka jäufesed mitmesuguse toidukraami peale juhtuda, ja sellega seltsis lähewad haiguse idud mausie, sealt soolikatesse ja pärasoolesse, kus nad siis kolera haiguse flunnitawad. Niisugusel korral on tõbe hallitaks tõit need väljajäetised, mis tähelepanemata ja millede külgehakkawad ollused hukkamata oliwad jätud. Sellepärast on kolera-haige väljajäetete külgehakkawate olluste hukkamine ja puhtuse eest hoolikandmine esimene nõue wõitlemises selle haiguse wastu.

Kolera haiguse loomakesed, batfillused, ei ela mitte kaua, kui juba 3—4 nädalat kolera-haigete terweksjaamisest on möõda läinud, ja selle aeg sees uusi haigeksjäämisi pole olnud, siis on kolera oma wõimu juba kaotanud, ja iga pärest nimetatud aega ettetulewat haigust ei tule mitte wanaks, waid uueks koleraks pidada.

Kes jääb ja mill aegal jäedakse kõige sagedamini kolerasse haigeks.

Kolera ilmumise aegs meie parajas kliimas on alati juwi; talwe tulemisega jääb haigus wäheks ja lõpeb ka ära; oliwad küll juhumised, et kolera enamgi ka talwel laiale lautas. Kõige armsamad kolera laiale lagunemise kohad on niisugused, kus palju muda ja mustust ja kus ini-

mesjed hulganit ja kasimata koos elavad. Kõigis linnades, milledes kolera on olnud, on tähele pandud, et kõige suuremad haiguse pesapaigad need linnajäud on, milledes kõigewaesemad inimesed elavad.

Eht küll tolerasse igauks võib haigeks jääda, aga siiski kõige enam jelle haiguse ofalised on: nõrga termisega, lõhnad (lahjad) ja rikutud seedimisega inimesed; inimesed, kes liiate wiina pruugivad, eht liiate sööwad ja joowad; inimesed, kes endib üleliia tööga waewawad, eht jälle kõiksugu lõbudele ja priistkamistele endid üleannawad ja ööd ilma uneta ära wiidawad; arad, kes kolera haigust kardawad; kes endid külmetamise eest ei hoiä, eht väga õrnad on külma kartma; ja wiimaks kõit need, kes mustalt ja kasimatta elawad, ei oma leha ega ka oma ümbruse puhtuse eest hoolt ei lanna.

Spialgulised juhatused rahwa termisehoidmiseks enne kolera tulemist.

Et kolera laiale lagunemise juures maa ja wesi pea tegelased on, seepärast on ka kolera-tõbe suurenemise takistujeks väga tarwiline maapinna ja wee termisehoidmise eest hoolt kanda, sellejärgi elumaja ja toitu tähelepanna.

Maapind saab sopaseks: inimeste ja loomade wedelatest kui ka kõwadest wäljaseidetest, pesuwee ja wäljaseidete läbi kõõkidest, tapalodadest, wabrikuteist, tallidest, pesumajadest, uulitsapriigidest j. n. e. Maapinna puhastamise abinõudeks on:

Maapinna kuivaks tegemine eluhohtade ümbruses; wee äralaskmine kraawidega, milledes wesi korralikult jootseb ja mitte põhja seisma ei jää.

Keeldud saagu: a) mudast ja pesuwett, wäljaskäima kohtade wedelaid jägusid j. n. e. tiikidesse, jõgedesse ja ojadesse lasta, iseäranis weel niisugustesse, kust söögi ja joogi eht muud majatarwituse wett wõetakse; b) prüigide, sõnniku, raisa ja mitmesuguste jätiste ja mustuste wäljamistamine uulitsatele, kraawidesse, nõgubesse ja jõgede kallastele linna piirides. Selle tarwis olgu linnast wäljas iseäranis kohad, mis korras piawad saama hoitud ja milledes külgehakkawad ollused piawad ära hukatud saama.

Prügi, solgiwee ja jätiste augud ja wäljaskäima kohad tulewad kõrwalisesse paika, kaewudeist, tiikidest ja teistest kohtadest, milledest wett pruugitakse, eemale ehitada; kõit niisugused mustuse augud piawad tingimata weekindla seintega tehtama, ka iga maja ja iseäranis weel kauplemise kohtade, wabrikute, trahterite, wõerastemajade ja teiste juures leida olema; väga tarwiline on wäljaskäima kohad weekindla kastidega ehitada; puhastamise eele, mis sagedasti piab sündima — on tarwis sijemuse külgehakkawad ollused ära hukata.

Külgehakkawate olluste kautamisets solgiwee, prügi ja jätiste auudes ja wäljaskäima kohtades soowitakse: 10% eht 20% kustutamata lubja leent (segi)*, 6% wäawel-karboli leent (сѣрно-карболовый

*) See on niisugune segi, milles 100 jäu wee kohta 10—20 jägu kustutamata lupja tuleb. % (protjendid) näitawad, kui palju saja jäu wee kohta muud ollust wõi rohtu piab wõtma.

растворъ), ehk 4% floor-lubja leent (растворъ хлорной извести), aga puust istete ja pörandate pesemiseks, seebi-karboli leent (kuida neid valmistada tuleb, waata raamatu lõpus); wihma läbijooksu auksude, katuserendide ja seinte wõidmiseks — tõtati ja puhastamata karbolhapu segi (2 jägu haput ja 50 jägu tõtatit).

Tapamajades piawad wedelate jägude kogumiseks iseäralised kaewud olema, aga kõwad jäud ja sõnnik saagu wälja weetud ja iseäranis aukuksesse pandud, kus nemad pärast külgehakkawate olluste ärahukkamist mullaga sinni maetagu; külgehakkawate olluste hukkamiseks wõib ülemal nimetatud abinõusid tarwitada.

Kõik wabrikud ja kaupluse kohad, mis prügi annawad, mille läbi maapind mudastatud saab, piawad nimetatud prügid iseäranis paika heitma ja wilmaseid sagedaste puhastada lastma (kuid ettevaatlikult külgehakkawate olluste hukkamisega).

Wesi. Kõik tiigid, kaewud, hallikad, ojad ja teised kohad, millede wett tarwitatakse, tulewad puhtad pidada ja kõiksugu mustus neist hooliga eemal hoida.

Kaewud ja tiigid, mis wäljaläima kohtade, pesuwee, prügi ja teiste mustuste aukude ligidal (wähem kui kuus silda) on, piawad sinni kaetama; kaewud ei wõi mitte vähem kui 30 silda jurnuaniast kaugel olla, ja rakete (salispuude) kõrgus mitte alla 1½ arshinat üle maapinna; kaewude ja puhtate tiikide juures ei pia pesu pesema ega loputama; tiikides ja jõgedes, milledest wett wõetakse, ei pia mitte linu, kanepisi, nahku ja linaseid riideid leutatama, ega soolatud kalu, looma soolikaid jne. pestama.

Saanad, tapamajad, pesu- ja mitmesugused kaupluse-kohad, mis wett jõgedes, millede wett tarwitatakse, mustawad, piawad allapoole weewõtmise kohta asuma, ehk vähemalt nende solgiwesi kraawide läbi allapoole lastama. Piab ka weewedajate järgi waadatama, et nemad wett, linna ehk küla elanikkudele ainult seatud kohast piawad tooma.

Elumaja saagu puhas hoitud, igapäew pühitud, aga selle juures wähe tolmutatud. Pörandad ja ka, kui wõimalik, puu seinad saagu sagedaste pestud, laed pühitud ja tuulutatud (üle lähwitatud).

Elumaja õhku puhastatagu afnate, õhuafnate ja uste lahtitegemisega ehk ahjude ja kaminade kütmisega, ja kui wõimalik, siis mõlemil wiisil.

Keldrikambriid saagu niiviisi forrale seatud, et nad oma elanikkudele meeletuska ei sünnita; kui see aga wõimalik ei ole, siis ei pia neisse mitte elanikkusid lastama.

Tubades ei pia musta pesu hoitama, ega lapse mähkmeid kui ka määrgi riideid kuitamiseks üles riputatama.

Kõik pesuweesi kõõkidest saagu selletarwis seatud kohtadesse walaatud, aga muud jätised on kõige parem ära põletada.

Töömeeste seltskondade, wabrikute, wõerastemajade, öömaja kohtade ja teiste somasuguste afutuste ruumid, mis alalisteks ehk ajutalisteks liht-inimeste sees elamiseks tarwitatakse, saagu seatud arstliku ülewaatuse nõuete järgi korras hoitud: nemad piawad olema walged, ruu-

mitad, kus tarwis — naribega (magamise palatid) ja õhuakendega. Hoovid (õued) olgu puhtad, pesu-vee augud ja väljaskäima kohad korras. Haigneid ei või mitte käidawates ruumides pidada, waid piab neid wiibimata haigemajasse saadetama. Wõerastemajad ja mööblitega (tuakraam) elukortelid langewad kõige kangema ülewaatamise alla.

Tallid, laudad, lindudemajad ja teised sarnased kohad elajate ja lindude tarwis saagu wõimsalt sagedaste sõnnikust puhastatud, mis juures sõnnik kunni mullani saagu ärakoristatud ja siis maapind, külgehakkawate olluste puhastamiseks, puhastamata karbol-hapu leemega ($1/2$ — $1/2$ naela ämbri wedro) wee peale niisutatud.

Sõõgimoon ja joogid olgu alalise ülewaatuse all.

Siin piab tähele panema, et isegi sõõgimoona ja jookide müümaiskohad puhtad ja korras hoitagu; piab järele waatama, et lauad, lawad (laudid), lapid, kauba katted, riistad, faalud jne. puhtad on; kaupmehed ise olgu puhtaste riides ja puhtate põlledega.

Müümiseks wõiwad ainult wärsked ja head produktid lubatud saada.

Tooreste ja pool küpsenud wiljade ja marjade müümine saagu ära keelatud.

Kõik sugused joogid: kwas (fali), limonadid, wärsked marjamiin, hapukapsa supid ja teised wõiwad ainult siis, kui nemad hoolega valmistatud, rikkumata ja peale selle wärskelt feedetud weest on tehtud, müümiseks lubatud saada.

Selle eest hoolekandmine, et kõik need eespool nimetatud määrused täidetud saaksiwad, langeb muidugi kõige esite linna walitsuse ja ühtlasi ka nende inimeste peale, kelledele wõimus ja hoolekandmine rahwa terwise eest on kätte usaldatud. Nemad piawad tähelepanema, et linna wankred mustuse ja sõnniku wälja wedamiseks piawad korras olema, aga ühtlasi ka linna poolest waestele inimestele tarwitatawad; oleks aga soowitaw, et waesed neid maksuta wõiksivad tarwitada; linnas piab olema puhastamise maja (maja külgehakkawate olluste kautamiseks), ahi mustade asjade põletamiseks, abinõude tagawara külgehakkawate olluste hulkamiseks, mitu puhastajat, haigete wedamise wankred ja kõigi nende asjade tarwitamine waesematele ilmamaksuta; uulitsate puhastamine ja niisutamine saagu kõigile maja peremeestele kohuseks tehtud; waesemate inimeste jäüks olgu arstid, kes maksuta abi ja rohtu annawad; majata ja peawarjuta inimestele saagu õomaja kohad ajutatud, maksuta ehk odawa maksuga sõõgt- ja teemajad, poed, milledeks feedetud weit ehk teed müüakse j. n. e.

Juhatused rahwa terwise hoidmiseks kolera ilmunise aeal.

Õga linn piab kolera ilmunise korral jägudesse jautatud ja nendesse jägudesse terwise eest hoolekandjad seatud saama. Linna jägudele seatagu arstlikud ülewaatajad, kellede kohus oma ringkonnas rahwa terwise ja terwise hoidmise-reeglite täitmise järgi walwata on.

Jga jäuskonna peale seatagu nii mitu arsti ja puhastajat kui tarwitus nõuab, määratagu teatud summa puhastamise abinõusid, mis waes-tele maksuta antakse, asutatagu rohtude tagawara ja häda-apteegid, milledest haiguse korral, enne tohtri tulemist, rohtu wõib saada, ta olgu wanter haigete haigemajasse wadamiseks ja mitu teenijat käepärast.

Maal seatagu kihelkondadesse termise eest hoolekandjad arstlikkude ülewaatajatega, arstide (tohtrite) arw saagu suurendatud, saagu rahwale hinnata jägatawate puhastamise rohtude kogud ja häda-apteegid asutatud*); tohtritele antagu teenijad ja puhastajad abiks (nende õpetamise ja juhatamise eest piawad linnad ja maakonnad aegsamalt muretsema), asutatagu ajutillised haigemajad, wälja-haige majad (амбулатория, need on niisugused haigemajad, mis linnast ehk külast wälja ehitatakse). jne.

Rahwariklais linnades saagu kohe juba ennemast walmistatud ja korda seatud wälja- kui ka sisemised haigemajad awatud. Linna elanikkudelle antagu kõige arstide (tohtrite) nimekirjad tähendustega, kus nemad elawad ja millal wastu wõtmise tunnid on, ühtlasi ka waeserahwa arstide nimelirjad. Saagu kätte juhatatud: haigemajad, kuhu kolera haiged wastu wõetakse, need kohad, kus maksuta arsti abi antakse, puhastamise abinõude, kogud, kust neid waesetele hinnata ehk odawa hinna eest jägatakse, arstlikkude hoolekandjate, ülewaatajate, welskerite, puhastajate ja puhastamise majade adressid ja muud teatused, mis inimestele kolera aal tarwilikud on.

Raudteed, sadamad ja postijaamad piawad kõige lähema ametniku ülewaatamise all olema. Jga inimene, kes kolerasse haigeks jääb ehk kelle haigus kahtlane, kas ta kolera wõi mõni muu haigus on, saagu, terwilisi ettewaatuse eeskirjasid tähelepanes, lähemasse jaama, kus iseäralised kolera-haigemajad on, ära antud. Niisugusel korral piawad juba waremalt walmistatud seadused, mis näitawad, kuidas haigetega piab ümberkäidama, makswad olema.

Kui kolera kurgil paigas on ilmunud, piawad koolid seal kinni pandama, aga ühtlasi ka lastele koolimineel neisse kohtadesse, kus kolerat weel ei ole, ära keelatama.

Kõik rahwa kogu kogumised pühadeks, laatabelle ja nõnda edasi, saagu wõimsalt wähendatud. Ringi käijatele kaupmeestele saagu mõõda majasid käimine ära keelatud. Iseäranis hoolega piab kaltju- ja konditorjajate järgi waatama ega neid prügi autude kallal sorida lastma. Kaltjude kogusid, kui kõik sugu muda ja mustuse hallitaid, piab kolera aal iseäranis hoolega tähele pandama.

Pejuwee autude, wäljas käima ja muude kohtade puhastamine ja mustuste wäljawedamine kolera aal wõib ainult kõige suurema ettewaatustega tehtud saada.

Kõik rahwa termise hoidmise eeskirjad, mis kolera ilmutise korral on antud, piawad hoolega täidetud saama, sest et ainult nende abil koleraft on wõimalik wõitu saada.

*) Soowitaw on, et igas wallas kolera ilmutise korral kas kooliõpetaja ehk wallawanema läski kõige tarwilikumad rohud saada oleksiwad.

Juhatused üksiku inimese terwise hoidmiseks kolera ilmunise aeal.

Esipool rääkimise jellest, kes kõige rutemalt võivad kolerasse jääda, aga meie sõnad ei tähenda veel, et kõik need ülemal nimetatud inimesed endid äravalitsetud kolera ohvriteks arvatakse ja sellepärast tarwiliku ettevaatuse kõrwale jätafiwad, waid ümberpöördu — just niisugustel on kõige rohkem endi eest tarwis muretseda.

Abinõud, mis igalüks, kes kolerasse ei taha jääda, tarwitagu, on järgmised:

Piab rahulise meelega olema ja mitte haigust kartma.

Ei pia harjunud elukombeid muutama, kui neis aga mitte terwise hoidmise wastalisi asju ette ei tule.

Üleliigsete wäsitamiste ja lõbustuste eest hoida; töö- ja puhkamise aeg korralikult ära määrata.

Tarwis on teha-, pesu- ja riiete puhtuse eest hoolt kanda. Külma wee sees ujumine ja tana ühe joonega wees olemine on kahjulised, aga saunas käija on kasulik. Külmetamise eest piab hoidma, ilmade järel tuleb sooje ja kuivi riideid kanda, kuid siiski mitte liiaste. Riiste ja külma aeaga on kasulik kõhu peal willane wöö ja jalas soojad sukad kanda.

Piab õhupuhtust tubades tähele pandama; suitsuwate küinalde ja paberi põletamine tuas on kahjulik, sest et nad halba haifu rohkendawad, aga mitte tema ollusid ei häwita; läbitõmbaw tuul on higistele ja külma kartjatele iseäranis kahjulik; magamise tuad saagu kõjels tuuluta- tud, aga sooja ja kuiva ilmaga wõib aina (kui tema woodist kõrwal on) magamise ajaks lahti jätta, ehk jälle alen tuijes tuas lahti teha.

Joodagu wärskelt-keedetud wett, wett wiinaga segatult, ehk teed; jeltersti, jooda ja teisi mineral ja taimesoola olluajelisi weesi ei pia ilma tohtri lubata joodama; jöökide ja igasugu jookide walmistamise ja peje- mise tarwis on kõige parem keedetud wett pruulida. Kõik libedad joo- gid: liköörid, pipra-, põletatud-, ja joodawad wiinad on, kui neid ilma mõtetupidamata ja arsti nõuandmata juuakse, kahjulikud. Et töölistel keedetud wett saada oleks, selle eest piawad wabritandid ja tööliste ju- hatajad muretsema, aga linnades seatagu hinnata keewa-wee saamine neis kohtades, kus liht-rahwas kofku kogub, nagu: turude ja platside peal, tööliste palkamise kohtades j. n. e. korrale.

Söögiks tuleb tingimata wärskelt-keedetud ehk praetud toitu tarwi- tada; piima üksnes keedetult juua.

Üksnes küpsesid aea- ja puuwiljasid kooritult ja parajal mõedul wõib süia (kui seedimises mingit wiga tunda pole); parem on neid keedetult ja kübjetatult süia; külmad joogid — kwas, hapukapsa supp j. n. e. on kahjulikud, sest et nad teha lahtholemist (pafandamist) wõiwad sünni- tada; söömata, tühja kõhuga ei pia kodust wäljamindama.

Palja maa peal ei pia keegi lamama ega magama; üleülbse piab külmetamise eest hoidma.

Wajas walitjegu puhtus ja korb, iseäranis weel neis tubades, mil-

ledes juurem jägu päewast ehk ööft elatakse. Ka hoow, maja juurest uulits, wäljastäima kohad, prügi augud j. n. e. olgu puhtad.

Kes oma terwist tahab hoida, piab kolera aeal selle eest muretsema, et mau ja soolte tegewus korras on, ja ka esimese korratuse tundmise juures piab, kui see mõimalik on, arsti käest nõu küsitama, aga ei mitte mõeralt maalt toodud ja asjata kildetud rohtudega salajalt arstitama.

Kolera tundemärgid.

Ehk küll wahest kolera mõne inimese juures, kes ennast seniajani üsna terve tunnud, häkitselt ja tormiliste awaldustega ilmub, aga lugu pole kaugelt alati nii. Harilikult käiwad kolera haiguse eel mitme sugused haiguse tundmised ja awalduused, mis sellepärast kardetawad on, et ei tea kuidas nad lõpewad: nad wõiwad iseendaft ilma halwa järel-dusteta mõõda minna, wõiwad koleriinaks*) muutuda ja wiimaks ka päris kolera ja surma tulekuga lõppeda.

Need haiguse peale tungimised tulewad ifka mitmesuguse mau ja soolikate korratu oleku läbi, milles esite pasandus peategelane on. Mõnikord nõrgestab haige sagedaste mitu korda päewas, wäljakeide on wedel, pasandamise aeal on wahest korisemist ja walu kõhus tunda, südame alt raske, juus halb mait ja wäheldane pea walu. Pasandamine wõib mõnikord ilma ühegi haiguseta olla, nõnda et inimene ennast üsna terweks wõiks arwata, kui temal päewas faks ehk kolm korda nõrgastus peale ei käits. Wedelate wäljakeidete awalduus wõib ennast pöörilusega, oksendusega, hootilise waluga kõhus ja südame all ühendada. Sellejärgi tuleb nõrgastus ja jõukadumine. Jlasoojus wõib harilik olla, aga ometi tunneb haige kord palawat, kord külma; kätes, jalgades, seljas ja peas ilmub walu; wõiwad ka frambid jääremarjades olla. Kõik need haiguse tundemärgid ilmuvad mõnikord järk-järgult ja lähewad kangemaks, teinekord mõne wedela wäljakeite hooga hakates, ruttu ja häkitselt, enamiste öösse, muutuwad nii kardetawaks, et ümberolejatel kui ka haigel enesel elu lootus kaub. Aga fiin tuleb pöördus: enne weel, kui tohter jõudis tulla, jäewad haigel pasandamine, oksendamine, walu kätes ja jalgades, framb tõmbamised ja teised hädad kordkorralt nõrgemaks, ja see, kes juba surmaohwer pidi olema, saab aegaealt paremaks.

Teine kolera pasanduse pöördus on haiguse koleriinaks muutuine. Koleriina algamisega on oksendamine esimene. Esite on ofse toiduline, siis japiiline ja wiimaks riisileeme sarnane wedelik; lutsumine, sage paitus wälja minna, pasandamine, mis juures wäljakeide wedel ja klumbilise riisileeme sarnane ja mõnikord ka werrega segi on; kange jänu, walu südame all ja kõhus; haige rutuline jänu kadumine, kätes ja jalgades sagedad frambid, nägu läheb kahwatuks, puls (were tuitsoon) on wae-walt tuntaw, nahk läheb siniseks, kõik leha külmaks, ühe sõnaga, kõik pöördub halwa järelduste poole. Siin on rutulisi abi tarwis, ja seda piab juba haiguse esimeste tundemärkide juures osfitama; sest kui haigust esi-

*) Koleriinaks nimetatakse nõrk, mitte surmaw kolera.

otsa ei arstita, on pärast raste temast mõitu saada. Ometi pöördub haigus siin õige sagedaste termise poole ja haige hakkab, eht küll pikkamisi, paranema. Esmesed paranemise märgid on: pasandamise, ofsendamise ja krampide ärajäämine, puls saab tuntavaks, haige jõud ja heal hakkab tagasi tulema. Kui haigus edasi läheb, siis lähewad kõik kole-riina awaldused, mis esite üsna nõrgalt hakkaswad, tordkorralt kange- mats ja haigus muutub päris toleraks.

Kolera tuleb on sagedaste häkiline ilma eeläija awaldusteta, — tuleb pasandamine, ofsendamine, krampid, jõu kadumine jne. Pasan- damine läheb nii kangeks, et haige wiimaks ei tunnegi, kui roojus iseenesest wälja jookseb; wäljajehide on: wesi, toidutükid ja meri, aga harilikku wäljajehidet pole sugugi näha; kange ofsendamine, mis haige nõrkuse pä- rasti tordkorralt wähemaks jääb, muutub lufsumiseks, ja wiimaks jääwad ka lufsumised ja ofsendamine järele. Haige on pool tundmuseta olekus: sagedad krampid kätes ja jalgades, lange jänu, meeletus ja rõhutused rinnus. Kuni haigel jõud alles, kaebab tema walu üle kõhus, südame all ja mujal, aga pärast seda langeb tema tundmata olekusse, silmad waju- wad sügawasse, paleb autu, nina läheb terawaks, nahl läheb esite kui- waks ja fortsuliseks, aga pärastpoole on tema liimilise higiga taetud, kusi jääb kinni. Esite muudab heal oma kõla, aga haiguse lõpu poole kaub suutumaks ära. Puls (werelöwmine) kätes kaub ära, keha läheb esite pealt poolt külmaks, siis tuleb surma eelne higi, aga pärast seda surm. Peale surma on tolerasse surnud inimese surmuleha mõni aeg soe ja annab ka mõniford asja mõtelda, nagu oleks siin warju, aga mitte päris surm; lõpuotsust mõib ainult juurde tututud arst anda.

Kui haigus paranemise poole pöördub, siis hakkawad haigel seda- mööda tuida ofsendamine ja pasandamine ärälõpewad, wesi ja arstirohi sees seisema, tundmus ja jõud tulewad tagasi, puls saab tuntavaks, keha siinidus ja walujooned näu peal kaowad ära, kusi hakkab käima ja wälja- heide (roojus) saab harilikuks jne. Haige terweksjaamine sünnib pikkamisi. Sagedaste tulewad sinna juurde weel teised haigused (nagu näituseks: kopju- ja neerude põletik jne.), mis wähest ka nõnda kanged on, et haige neid wälja ei kannata.

Mis piab kolera-haigetega tehtama. Kaitse eeskirjad neile, kes kolera-haigeid rawitsewad.

Iga tolerasse haigeks jäämise korral piab sellest wiibimata arstile eht kohaliku waltijusele teatama.

Kui haigeks jäämine wõeraste-majades, mööbeldatud tubades, töö- lise seltskonna (artli) majas jne. juhtus, siis on tarwis haige terwete seast eemale wiia ja haigemajasse saata.

Kui haige wedamiseks mitte harilikku (mitte haige) wangert pruugi, piab seda külgehakkawate olluuste hulkamiseks kas 5% karbol-hapu segiga, wõi jälle suurem segiga pestama. (Suurem segi walmistus — waata raamatu lõpul).

Ruum, kus kolera-haige sees elanud, piab ruttu nende reeglite järele, mis kohalised arstid juba waremalt selleks on walmistanud, kaitserohtudega puhastatud saama.

Kõik asjad wõiwad saada pärast haige surma pruugitud, majast wälja kantud, müüud jne. aga ainult niisugusel korral, kui nemad enne kaitserohtudega hoolega külgehakkawatest ollustest on puhastatud. Odaw pesu, mis haige wäljaseidetest määritud, saagu ärapäletatud.

Kolerahaigete riiete pesemine laewude, tiifide ja jõgede juures on tingimata feelatud.

Awalitud pesumajad ja pesupaigad jõgede ääres piawad iseäranis ülewaatuse all olema ja nendes ei wõi mitte kolera-haige riideid, mis wäljaseidete läbi määritud, aga kaitserohtudega kaitsemata, pesta lasta.

Surnuid ei pia mitte pestama; neid mäsfitagu wiibimata lindesse, mis soolahapulise elaw-hõbeda (sulemä) segiga (1 jägu 1000 jäu wee kohta) ehk karbolhapu segiga (5 jägu 100 jäu wee kohta) niisutatud olgu.

Kolera-haige ümber, teda terwetest on tarwis eemal hoida, ei pia inimesed tema waatamiseks hulgani koku tungima.

Haiget waatamas käijad piawad koju saades kohe pealmised riided ümberwahetama, käsi, palet, pead, juuksid ja habet pesema, ka jalanõud ümberwahetama; seljast wõdetud riided saagu heaste puhastatud ja õerutud kaltsuga, mis 2—5% karbolhapu segis (2—5 jägu 100 jäu wee peale ehk 4—6 solotniku puhastatud karbolhapu 1 pudeli wee peale) niisutatud.

Haige roojus ja oksa saagu kohe ühte riistasse, milles kaitserohtude wedelik sees on, kogutud ja siis iseäranis kohta, kuhu kõik prügid haige tuast wõiwad kogutud saada, wälja kallatud. Kausid ja teised riistad, kuhu haige wäljahatted kogutakse, saagu külgehakkawate ollustest hoolega puhastatud. Terwete inimeste jäuks, kes kolera haigega ühes majas elawad, olgu iseäranis wäljastäima koht (pelbit).

Kõik haige ümber saadud pesu, mis mitte ära ei põletada, piab kohe pärast ärawõtmist kaitserohtude wedelikusse (sulemä segisse) pandama, pärast seda kange lehelise sees teedetama ehk puhastamisemajasse saadetama. Niisamute piab ka teiste asjadega tehtama, kui neid märjaks wõib teha, aga kui mitte, siis saagu nemad heaste pulbriga üle puistatud puhastatud karbolhapu ehk sulemä segiga üle õerutud.

Kolera-haigete rawitsejad piawad endid kanges puhtuses hoidma; käsi kaitserohtudega pesema, näituseks karbolhapu segiga (8 sol. 1 pudeli wee kohta), palet (filmi), juukseid ja habet pesema, sagedaste pesu ja pealiskriideid wahetama ja saunas käima. Riiete muudatuse ja tõbe külgehakkamise eest hoidmiseks soowitakse haigete rawitsetele lõuendist ehk kalingorist pealiskriiet kanda, sest et teda kergeste wõib pesta ja külgehakkawaid ollusid hõlpsaste ära kantada.

Ei pia hooletumaks jäedama, ega toitu nendes ruumides, kus kolera-haige enne oli ehk weel on, pruugitama.

Eluwiisides piab neid ettewaatuse eeskirjasid, mis eespool üksi inimese terwise hoidmiseks oliwad antud, tähelepanudama.

Kolera parandamine.

Enne kui meie neid abinõusid, mis kolera-haigetele abi saadavad, hakkame arutama, on tarvis tähele panna, et nende inimeste juures, kes korralikku elu elavad, iga haigus kergemalt ja rutema terweksaamisega mööda läheb. Kui võimalik on arsti abi saada, siis ei pea kunagi ise arstitama, aga väga tarvilik on ka mau, foolikate ja teisi weilesti korratusi tundes, arsti juurde minna nõu küsima. Need eespool antud abinõud saagu ainult kuni arsti tuletuni tarwitatud.

Kolera kohta tuletame ka meelde, et selle haiguse laiale lagunemise ael, olgu haigus mis wiisil tahes hakkunud, piab tarwilikku ettevaatust pruugitama, ja et haige ise kui ka tema ümberolijad meelt ei pea ärasteitma ega kartma jääma; meel olgu rahulik ja talitus korraline, ja kui võimalik, piab kohe arsti järgi saadetama.

Kui seedimine korratu, südame all raskust tunda, suus paha mait, söögi isu ei ole, wäljaheide wedel, siis tuleb weega segatud soola-haput (acid. muriatic. dil.) 5 tilka korruga $\frac{1}{2}$ klaasi (õlleklaasi) wärskelt teedetud, jahtunud wee peale sisewõtta, täiskaswanutel 5 tilka korruga; soowitakse ka pensini (пенсинъ) täiskaswanutele 5 grani, aga lastele 1—3 grani korruga, weega segatud soola-hapuga (last. 1—3, täisk. 5 tilka $\frac{1}{2}$ klaasi wee peale) juua. Kui mõne aea pärast, näituseks õö ja päewa pärast paandamine järgi ei järe, siis on tarwis Bottina tilksid soola-hapuga (see rohi on apteegis teatud) sisse võtta, 10—20 tilka korruga, aga lastele wähem, ja peale selle Bottina tilksid opiumi liguleemega (опийная настойка) niisama palju korruga kui esimest mitu korda päewas, aga mitte sagebamalt kahte tundi.

Kui kolera korral paandamine kangemaks läheb, kõht walutama hakkab ja sarnased awaldused ilmunud, siis piab wiibimata arstile haigusest teatama, aga ühtlasi ka woodisse heidetama ja palawat kummeli-, wleedri- (hollunder), waarmarjateed, ja punshi joodama ja woodis hästi kinni kaetult seisma, et sooja saaks.

Kui kõht walutab, siis hoitagu tema peal soojaks tehtud kaerte, kiiide, tuha kotid, wõi palawa wee kompressid (palawasse weite kastetud ja 5—6 korda kookupantud käterätit). Kui südame all walutab, siis tuleb sinepi plaastrit peale panna; kui walu suureneb, siis antagu lihtsat opiumi liguleent 8—10 tilka (lastele wanaduse järele 1—3 tilka, wanadele ja nõrkadele piab ettevaatlikult antama); poole tunni eht tunni pärast wõib uueste anda.

Kui oksendamise ja lufsumise peale käiwad, siis antagu jääb, külma shampanjeri eht külma kohwi (juutäite kaupa) neelata, südame alla pantagu sinepi plaastert ja antagu opiumi liguleent ülemal nimetatud portsjon korruga.

Krampide wastu õerutagu kampferi piiritusega eht soolaga segatud põletatud wiinaga ($\frac{1}{2}$ teelusika täit soola tassiga wiina peale); õerumine sündigu ettevaatlikult, et selle juures liikmeid ei wigastataks ega keha pealt nahka ära ei õerutaks.

Mõrkuse ilmutamisel, jõu lõppemisel, kui haige tundmus ära kaub, ja keha külmaks läheb, tarvitatagu äritavaid abinõusid: sinepi plaas-tert, palama wee rätikuid ja palama wee pudelisi (piab ettevaatlikult talitama, et haiget et põletataks); nühitagu ärritavate rohtudega (mitmesugused piiritused, põletatud viin jne.); sisse antagu liitveri (гофманския капли), baldriani waimu (ülelääja rohu, эфирно-валерьяновья) ja ammoniaku tilkafid, lastele 5—10 tilka, wanadele 20—25 tilka korraga, iga 1/2 tunni ehk tunni aea pärast; joodagu palawat punshi, grog'i*), lohwi, shampanjeri, joodawat wiina; wõib anda ka kampuse piiritust (камфорный спирт) 10—15 tilka, ehk kõwa kamferi 1—2 grani korraga, 1/2 tunni ehk tunni aea pärast.

Paranemise aeal olgu sööt wäljawalitud ja söömise juures kange mõdedupidamine, pruugitagu buljongi (rannuleent), teed ja joodawat wiina; toitu antagu wähe aawalt, aga sagedamine kui harilikult — 6 päewas.

Jgas koduses aptegis olgu kolera-haiguse aeal järgmised rohud leida:
Weega segatud soola-haput 5—10 sol. (1/2—1 unzia).

Baldriani-waimu tilkafid 10—15 sol. (1—1 1/2 unziat).

Liitveri tilkafid 10—15 sol.

Pepsiini (пепсинъ), sisse wõtta nua otja täis ehk kaalu järgi, 2—7 doli, pärast liha ja piima sööki.

Bottiini tilkafid hapuga (№1) ja opiumiga (№2) 10—15 sol.**).

Opiumi liguleent (1 unz). Sellega piab ettevaatlikult ümber käidama.

Aniis-ammoniaku tilkafid (Анисово-аммиачныхъ кап.) 10—15 sol. (1—2 unzi).

Kamferi, sipelga, sinepi, ehk salmiaku piiritust 1/4 naela; wõib ka üheainsamaga nende seast leppida, aga kui neid ei ole, siis wõib ka wiina soolaga tarwitada.

Wärsket sinepit üks nael, ehk apteegis walmistatud sinepi plaas-tert weike pastfene.

Kamferi pulbrit, 2—3 dooli (1—2 gran.) kamferi, segatud wähefe sukruga.

Wäljawõte juhatusesft, mis Arstliku Departe- mangu poolt kokku seatud, kuidas külge- hakkawaid ollusid tuleb hukata.

(„Walitsuse Teatajas“ 1892, № 117).

1) Puhastamine sündigu läbiwoolawa auru abil puhastamise-kambres ehk järgmise ritista abil: weekatla peale seatagu kõwaste üks puust waat, millel sellesse otja, mis wastu wejt tuleb, põhjale tihid

*) Zoomaag soojast weest, rummist ja suhkrust walmistatud.

***) № 1) Spirit. anodyn. miner, Hoffmanni unc jj

Chinin. muriat. dr. j

Acidi muriat. dil dr. jj

Ol menthae pip. gtt. X

№ 2) See sama rohi, millele aga juure lisada tuleb:

T-rae opii dr. j

augud sisse puuritagu, et aur teedu ael sisse peaseb, aga pealmise põhja külge (mis lahti käidaw olgu), tehtagu haagid, kus asjad rippuma võib panna, pealmises põhjas olgu ka aul thermometer'i (soojamõetja) jänts ja meite aul liia auru wälja lastmiseks; soojust olgu 100° C. ehk $79-80^{\circ}$ R. järgi ja puhastamine kestgu umbes tund aega; pealmine põhi ja waat ise saagu katla külge niiviisi finnitatud, et aur wälja ei pease.

Et werega ehk wäljakehetega määritud pesu peale plekkisid järele ei jääks, on tarwis pesu enne puhastamist sooda segiga märjaks lasta. Wärwituid asjad saagu märgadest iseäranis puhastatud.

2) Lubja piim: mõetakse 10—20 jägu kustutamata lupja, segatakse 90 ehk 80 jäu weega, sellest saab siis 10% ja 20% segi (leem); ehk 10% segi tarwis mõetakse 4 jägu mett ja üks jägu lupja, aga 20% segi tarwis 2 jägu mett ja üks jägu lupja. Seda pruugitakse seinte ja lagede walgets tegemiseks, korraliku tuulutamisega, wäljakehetete ja mustuste ülewalamiseks. Rohu paljus olgu 4— 5% asja paljuse kohta; iga 10 terve inimese jänts on tarwis 10% -list segi 2 naela, aga 20% segi 1 nael; 10 kolerahaige jänts olgu segi 10 lorda rohkem.

3) Kloor lubja segi: 32 sol. ämbri (wedro) täie wee peale (see on 1% segi) ehk 1 nael 32 sol. ämbri täie wee peale (4% segi). Rahjemat segi pruugitagu: kate pesemiseks, pesu ja kalewist riiete niisutamiseks, aga kangemat külgehattawate olluste häwitamiseks põrandate, seinte, puust riistade ja wäljakehetete külles.

4) Seebi-karboli segi walmistatakse keewast weest, — üks nael rohelist seepi ja 50 solotn. puhastamata karbol-haput (100% -list) ämbri täie wee peale. See segi on tarwilik seinte, põrandate ja lagede pesemiseks, kui nemad puust tehtud ja õliwärwidega wärwituid on, ja ka riistade kastmiseks.

5) Wäawel-karboli 6% segi: esiteks segatakse kaalu järele 1 jägu puhastamata Inglise wäawli-haput 3 jäu 50% -se puhastamata karbol-hapuga, sinna juure walatakse wäawli-haput wähe aawal ja wahet pidades, et ta mitte palawaks ei läheks, siis mõetakse $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{3}{4}$ naela sellest segist ja segatakse ämbri täie wee hulka. Bruugitakse siis: wäljastätma kohtade, prügi aukude, jätiste wäljawäime kohtade, wabrikute solgi wee kaewude j. n. e. puhastamiseks.

6) Sulemä segi (растворъ сулемы): 3 sol. sulemat, 35 sol. teedu-soola ämbri täie wee peale, see on $1\frac{1}{10}\%$ segi, ehk üks jägu sulemat 1000 jäu wee peale.

7) Kloor gaas: iga kant (kubit) jülla jänts mõetakse 5 n. kloor lupja ja 1 n. puhastamata soola-haput. Kõik awandused ja augud kufagil ruumis, mis tarwis puhastada, maetagu finni, ja kõik metall asjad, mis wärwimata, määratagu raswaga üle, tõstetagu põrandalt toolide ja pindide peale ülesse, walatagu taldrekutesse, millede peal lubi on (aga ühes taldrikus ei või rohkem kui $2\frac{1}{2}$ ehk 3 n. lubja olla), soola-haput, mille juurest ise ruttu piab ära minema ja ulse enda järele finni panema; 24 tunni pärast tehakse ulsed lahti ja tuulutatakse tuba ära.

Sulemä ja floor gaasiga puhastamine piab arsti ülewaatamise all sündima.

Wäljamõte puhastajatele antud eeskirjadest, mis Peterburi linna arstide käes seisawad.

1) Puhastaja, kes tööbe majas töötab, pangu oma riiete peale iseäranis pealiskaub selga ja iseäranis müts pähe, mis tema pärast töö lõppu hõlpsaste sulemä segiga wõib puhastada ehk puhastamise majassee saata. Käed ja juuksed pestagu pärast tööd lahja sulema segiga, 1 jägu sulemat 5000 j. wee peale, ja peale selle wee ja seebiga harja abil.

2) Puhastajad abinõuud eelseiswa töö tarwis, kui ka pump, harjad ja pulberdamise riistad ei wõi ilma arsti lubata kõrwaliste inimeste kätte ustud saada.

3) Enne kui ühe ruumi enese puhastamine käpile wõetakse, saadab puhastaja, arsti näitamise järgi, kohalikud asjad puhastamise majassee, eeskirja järgi päiwi ja tunda tähele pannes, millal sinna asjapid wastu wõetakse.

4) Tööbe majast saadetagu puhastamise majassee auruga*) puhastamiseks: kõik haige asjad — ihu ja woodi pesu, matratsid (alusotid), padjad, linad, tekid, riided (siidised, willased, puuwillased ja teised riided), pealmised riided (politud, kasutad); peale selle sest tüast, kus haige oli, kõik asjad: pörandariided, uste ja aknate eesriided (gardinad), naisterahwade pehme mööbel, pookimata raamatud ja kõik pehmed asjad, mis haige lähidal on olnud, ja wiimaks need riided, mis haige rawitsejad seljas kandfiwad.

5) Need asjad, mis tööbe ruumidesse wõetud, piawad enne wedamist juba kimpu seotud ehk pesu wõi teistesse korwidesse ehk puust kastidesse pantud olema, nii iseäranis riide kraam.

6) Asjad, mis puhastamise majassee saadetakse, sorteeritakse nõnda ära, et igas üllitus kimpus, korwis ja kastis ühe sugused asjad on; näituseks: riided pannakse iseäranis teistest asjadest, must pesu iseäranis puhtast, märg — kulwast, woodiasjad iseäranis teistest asjadest j. n. e.

7) Asjad, mis puhastamiseks puhastamise majassee saadetakse, ei lange enne mingisuguse keemialiku puhastamise alla, aga korwid, kastid ja kimpude ümbrikud piawad wäljapoolt heaste sulemä segiga (1:2000) ehk (5%) karbol-hapu segiga üle pritsitama.

8) Asjad piawad arsti luba-kirjaga puhastamise majassee saadetama.

9) Puust mööblid, kapid, kummutid, raud- ja puuwoodid, peeglid, pilbid, lambid, metall asjad, nahksed jalawarjud ja selle sarnased, puhastatagu tarwilikul wiisil selles samas majas (waata edasi).

10) Pärast asjade puhastamise majassee saatmist hakkab puhastaja eluruumid ja mahojäenud asju külgehakkawatest ollustest puhastama.

*) Juuksed, udusuled, suled, linad, lanepid, puuwillad, sammel, plüüs, harjad, rogofid (niined), kried, nõõrid, kallitud j. n. e.

Tuaga ühtlasi puhastatakse ka temas olevad asjad, mis puhastamise majasse ei saadetud. On enam kui üks tuba puhastada, siis tehakse järgmiselt: üks tubadest, mis selleks kõige süüdsam on, tehakse temas olewast asjadest puhtaks ja kastetakse sulemä'ga üle, sellejärele puhastatakse kõrwal olewa tua asjad ära, mis siis ennemalt tühjaks tehtud ja puhastatud tuppa kantakse. Kui teine tuba asjadest tühjaks saanud, kastetakse teda ka sulemä segiga ja kantakse järgmise tua asjad temasse j. n. e.

11) Tubade lastmist sulemäga pritsi abil tuleb järgmiselt toimendada: ettevaatlikult ja hoolega, ilma prügisid wälja pühtimata, kastetakse põrand, seinad äärsed liistud, ahjude ja kaminade jalad selle rohuga märjaks ja nihitakse siis heaste põranda harjaga; selle peale niisutakse seinasid, ülewalt alla poole tulles, et siis kergem oleks korvaste tolmude ja mustust seinte pealt ära pühkida, ja pärast seda wõetakse lae lastmine kättele. Riig medelit, mis seinte ja lae küljest põrandale jookseb, tuleb suurte lappidega ehk saepuruga ära korjata, ämbrisse panna ja prügi auku wiia. Pärast puhastamist lastagu tubasid mõni aeg tuulduda. Kui tubade parandamist tahetakse ettewõtta, siis piab seda ikka pärast puhastamist tehtama.

12) Kui neid ruumisid, mis sulemäga juba puhastatud, arsti käsu järele peale selle weel sooda segiga piab kastetama, siis tuleb siin niisama wiisi teha, kui sulemä segiga.

13) Tuafastamise juures pantagu iseäranis neid kohte tähele, mis seinast eemale ulatawad ja kus peale palju tolmu kogub, nagu, ahjude pealsed, uste ja aknate karniisid, ahjude jalad; siin juures tuleb tähele panna, et mitte liiga palju sulemä ehk ahju peale ei jäeta.

14) Kõik asjad, mis puhastamise majas mitte auruga ei ole puhastatud (nagu näidati), saagu hoolega üle pulberdatud ehk nartsjudega üle nihitud ja harjadega, mis sulemä ehk karbol-hapu segis on märjaks kastetud, puhastatud ja siis puhta kuiwa nartsjudega kuiwaks pühitud.

15) Pronks, teras ja üleüldse kõik metall asjad puhastatakse karbol-hapu segiga — kas pesemisega ehk üle pritsimisega.

16) Wõõblite puhastamise juures waadatagu hoolega selle peale, et kõik nurgad, jätkud ja wäljalõiked sulemässe kastetud harjaga puhtaks pühitud saawad.

17) Klaas- ja portselaan-riistad saagu pärast sulemä segiga puhastamist esite sulemä, siis sooda segis hoolega pestud ja peale selle weel seebiweega ülepestud; nende riistade sulemäga puhastamise ajemel wõib neid tiifkaega wee sees keetmisega puhastada.

18) Sulemäsegi majade ja muude asjade külgehallawate olluste kautamiseks tarwitatakse mitte rohkem kui 1 jägu sulemä ja 1 jägu floor-natriumi 1000 jäu wee peale; karbol-hapu segi pruugitakse 5%; asjade kui ka elutubade pärastiseks pesemiseks pruugitakse 1% sooda segi.